

Ш27

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

ШАСТКО Ірина Миронівна

УДК 37.015.3:159.922.2

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ
АМБІВАЛЕНТНОСТІ ЛАТЕНТНОГО МАТЕРИНСТВА У ДІВЧАТ
ЮНАЦЬКОГО ВІКУ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

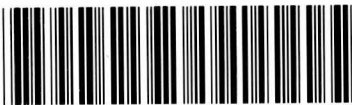
АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2011

НБ НПУ

100132655

8116

НБ НПУ-ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теоретичної та консультативної психології Інституту соціології, психології та управління в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, професор
ЗЕЛІНСЬКА Тетяна Миколаївна,
Інститут соціології, психології та управління
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, професор кафедри
теоретичної та консультативної психології

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
ЛІЩИНЬКА Олена Альбертівна
Прикарпатський національний університет імені
В. Стефаника завідувач кафедри соціальної
психології;

кандидат психологічних наук, доцент
ЮРЧЕНКО Віктор Іванович
Київський університет імені Бориса Грінченка,
директор Педагогічного інституту

Захист відбудеться 21 березня 2012 року о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 13 січня 2012 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні соціальні та економічні трансформації українського суспільства впливають на зміну становища та ролі в ньому жінки. Збереження стереотипів материнства веде до незадоволення жінки цією роллю, прояву амбівалентності особистості у майбутніх матерів. Особливо важливою є установка дівчат в період майбутнього латентного материнства в юнацькому віці, коли вони знаходяться на порозі ранньої дорослості і здатні до свідомої інтеграції взаємовиключних переживань, що сприяє зменшенню їх протидії у масовій та індивідуальній свідомості. Дослідження амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку сприяє розв'язанню сучасних суперечностей цієї установки та підсилює бажання молодої жінки мати дитину, виховувати її, а також впевнено прагнути до особистісного зростання. У цей віковий період дівчина стоїть перед необхідністю інтеграції взаємовиключних особистісних утворень у стійкі соціальні установки щодо навколишнього світу та самої себе. Часто цей процес супроводжується у дівчат відчуттям незадоволеності, невизначеності, що негативно впливає на переживання самоефективності, надії, усвідомлення власних суперечностей.

Амбівалентність латентного материнства – соціальна установка збалансованих чи незбалансованих емоцій, думок, поведінки, які, певною мірою, спрямовують дівчину до реального батьківства та особистісного зростання. Молода жінка, підсилюючи свій внутрішній світ переживаннями надії, турботи про себе і дитину, обирає майбутнє гармонійне материнство, навпаки, коли вона не усвідомлює необхідності прояву цих особистісних утворень, то відбувається становлення негармонійного материнства. Амбівалентність материнства проявляється в будь-яких ситуаціях конструктивно (збалансовано) або деструктивно (незбалансовано), що впливає на розвиток як майбутньої дитини, так і особистісне зростання жінки.

У зарубіжній психологічній літературі вказана проблема розглядається у психоаналітичному напрямку як результат неусвідомленого зіткнення протилежних прагнень (З.Фрейд); задоволення чи фрустрація потреб дитини, проходження нею стадій розвитку лібідо (К.Абрахам, М.Айнсворт, Дж.Боулбі, Д.Віннікотт, М.Кляйн, Г.Салліван, Д.Пайнз, А.Фрейд); як особистісне утворення жінки, що нерозривно взаємопов'язане із набуттям нею зрілості (Е.Еріксон, Е.Фромм); переживання суперечностей особистісних інтересів та інтересів соціуму (Г.Клауд і Дж.Таунсенд, К.Хорні).

У вітчизняній і російській психології проблема амбівалентності материнства розглядається переважно як супуття до інших проблем, зокрема, таких, як формування батьківства (В.В.Бойко, В.П.Кравець, Р.В.Овчарова), розвиток матері і дитини (В.В.Івакіна, Н.Б.Кедрова, Р.Ж.Мухамедрахімов, Г.Г. Філіппова та ін.).

Українські дослідження присвячені певним аспектам амбівалентності актуального материнства: у турботливій родині прояв суперечностей у стосунках матері і дитини (Т.М.Зелінська), взаємозалежність в батьківсько-дитячих стосунках (Т.Н.Лук'яненко, В.В.Хабайлюк), формування культури материнства (М.Б.Гасюк, О.Ю.Іщук, Ю.М.Мальована, Н.О.Максимовська, М.І.Мушкевич, О.П.Проскурняк та ін.).

Вивченню латентного материнства присвячені наступні російські дослідження: особливості девіантної поведінки у процесі готовності до материнства (Т.В.Бердникова, М.Ю.Колпакова, Т.М.Нікітіна,); вплив психологічної суверенності особистості жінки на її материнство (Ю.Е. Скоромная); становлення самосвідомості молодой жінки як майбутньої матері (В.В.Волкова, Н.М.Тетерлева, М.Ю.Чібісова); готовність до материнства шляхом здорового способу життя (Е.Ю.Шулакова) та ін.

Проведений аналіз та узагальнення літературних джерел показує, що спеціальних досліджень, які б вивчали проблему амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку не виявлено, тоді як ці знання є важливими в ефективній організації процесу переходу дівчат юнацького віку до ранньої дорослості. На сьогоднішній день у віковій психології виникла потреба вивчення психологічних особливостей цієї соціальної установки не на побіжному рівні, супутньому до інших проблем, а як самостійного явища: необхідно дослідити психологічні особливості, структуру, критерії, переживання особистісних утворень, що дозволить розробити програму корекційного впливу щодо становлення збалансованої амбівалентності латентного материнства у дівчат в юності. Отже, соціальна значущість проблеми та її недостатнє вивчення в психологічних дослідженнях зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження “Психологічні особливості переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Тема дисертації входить до плану наукових досліджень кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, затверджена Вченою радою університету (протокол № 8 від 28. 02. 2008 р.) та Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук НАПН України (протокол №6 від 17. 06. 2008 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати зміст, структурні компоненти, рівні прояву амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку; виявити взаємозв'язки цієї соціальної установки з переживанням особистісних утворень (надії, самооцінки амбівалентності, самоефективності, статевої ролі); визначити механізми та засоби зниження інтенсивності амбівалентності цього психічного явища у досліджуваних; розробити науково-обґрунтовані психологічні рекомендації становлення у дівчат юнацького віку переживання гармонійного майбутнього материнства шляхом цілеспрямованого психологічного впливу.

В основу нашого дослідження було покладено **припущення** про те, що переживання амбівалентності латентного материнства як соціальної установки, яка проявляється в одночасному існуванні взаємовиключних суперечливих оцінок в афективній, когнітивній і поведінковій сферах особистості знижує інтенсивність шляхом активізації механізмів дезінтеграції-інтеграції амбівалентних суперечностей психокорекційними засобами, що зумовлює розвиток її збалансованого прояву у дівчат юнацького віку.

Для досягнення поставленої мети та згідно з висунутою гіпотезою нами визначено наступні **завдання** дисертаційного дослідження:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку.

2. Виявити психологічні особливості, особистісні утворення та динаміку переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку.

3. Визначити систему критеріїв та показників діагностування рівнів переживання амбівалентності латентного материнства дівчат у юності.

4. Виявити механізми зниження інтенсивності переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку.

5. Розробити та апробувати психокорекційну програму зі зниження інтенсивності переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку; обґрунтувати практичні рекомендації для роботи практичних психологів, викладачів вищих навчальних закладів та студенток юнацького віку.

Об'єкт дослідження: амбівалентність латентного материнства у дівчат юнацького віку.

Предмет дослідження: психологічні особливості переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку.

Методологічною і теоретичною основою дослідження виступають: наукові положення психології про закономірності процесу розвитку особистості (І.Д.Бех, Л.І.Божович, І.С.Булах, Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, В.І.Кузьменко, О.М.Леонтьєв, С.Д.Максименко, С.Л.Рубінштейн, В.Я.Ямницький); розвиток амбівалентності материнства (К.Абрахам, Д.Віннікотт, Е.Еріксон, М.Кляйн, Д.Пайнз, З.Фрейд, К.Хорні); материнство як складова психічної сфери жінки (В.І.Брутман, Р.Ж.Мухамедрахімов, Ю.Є.Скоромная, Е.Ю.Шулакова, Г.Г.Філіппова); готовність до материнства і батьківства (В.В.Бойко, В.В.Івакіна, Н.Б.Кедрова, В.П.Кравець, Р.В.Овчарова); дослідження в галузі соціальних установок (Г.М.Андрєєва, О.Г.Асмолов, В.О.Ядов); психологічні основи розвитку довіри до себе, надії, впевненості у собі, турботі про себе, андрогінності, самоефективності (А.Бандура, С.Бем, Н.О.Єрмакова, М.Єрусалем, В.Г.Ромек, Т.П.Скрипкіна, Р.Шварцер та ін.); наукові положення про сутність амбівалентності особистості (Дж.Ванер, Т.М.Зелінська, Л.М.Собчик, Е.Френкель-Брунзвік та ін.); особливості вимірювання амбівалентності особистості (Д.Гріффін, М.Занна, К.Каплан, М.Томпсон, А.Е.Хурчак);

Методи дослідження. Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези нами була розроблена програма дослідження, реалізація якої передбачала застосування комплексу загальнонаукових теоретичних та емпіричних методів та методик, серед яких: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та експериментальних даних з проблеми; спостереження, що сприяло вивченню прояву амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку в когнітивній, афективній та поведінковій сферах та створенню умов зниження інтенсивності цього психічного явища; стандартизовані опитувальники (В.В.Бойка “Латентне материнство” адаптований Т.М.Зелінською, методики Т.М.Зелінської „Материнська амбівалентність” та „Жіноча амбівалентність“, методика В.С.Ковальова, “Гендерний паритет”, С.Бем “Маскулінність-фемінність”, “Діагностика мотиваційної структури особистості” В.Е.Мільмана, методика К.Муздибаєва “Вимірювання надії”, “Самооцінка амбівалентності” Т.М.Зелінської, „Шкала загальної самоефективності“ Р.Шварцера, М.Єрусалема, В.Ролека), що дозволили діагностувати рівні прояву структурних компонентів досліджуваного феномену; психолого-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний,

контрольний); активні соціально-психологічні методи навчання; статистичні методи обробки отриманих даних.

Етапи дослідження. Дослідження проводилося у три етапи (пошуковий, експериментальний, формувальний) впродовж 2007—2011 рр.

Експериментальна база дослідження: 219 респонденток юнацького віку, а саме: НТУУ “Київський політехнічний інститут” – 100 опитуваних (17-19 років) та Івано-Франківський фінансово-комерційний кооперативний коледж – 119 дівчат (17-19 років).

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження :

- *вперше* були вивчені психологічні особливості амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку; визначені структурні компоненти (афективний компонент: довіра до себе, до майбутньої дитини – недовіра до себе, до майбутньої дитини (прийняття-неприйняття); когнітивний компонент: розуміння себе та майбутньої дитини – нерозуміння себе та майбутньої дитини (турбота про себе, про майбутню дитину – нездатність турбуватися про себе, про майбутню дитину), поведінковий компонент: впевненість у собі, у майбутній дитині – невпевненість у собі, у майбутній дитині (самостійність у прийнятті рішень)), рівні (високий, середній, низький), взаємозв'язки амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку з переживанням особистісних утворень (надії, самооцінки амбівалентності, самоефективності, статевої ролі); теоретично обґрунтована психокорекційна програма роботи зі зниження амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку;

- *додовнено* методологічні засади до вивчення амбівалентності латентного материнства як соціальної установки, котра проявляється в одночасному існуванні взаємовиключних суперечливих оцінок в афективній, когнітивній і поведінковій сферах особистості дівчат юнацького віку як переживання бажання мати дитину, виховувати її та особистісно зростати.

- *набуло подальшого розвитку* вивчення структурних компонентів амбівалентності латентного материнства (афективного, когнітивного, поведінкового) та взаємопов'язаних з ними переживань надії, самооцінки амбівалентності, самоефективності, статевої ролі у дівчат юнацького віку.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що підібрані та модифіковані методики з визначення амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку, розроблена і експериментально перевірена психокорекційна програма роботи зі зниження інтенсивності амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку, виявлені психологічні особливості цієї соціальної установки, комплексне дослідження взаємозв'язків амбівалентності латентного материнства з переживанням особистісних утворень у дівчат юнацького віку можуть бути використані практичними психологами та викладачами психології у лекційних курсах “Психологія сім'ї”, “Вікова психологія” під час вивчення тем “Планування сім'ї”, “Психологія юнацтва”.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні і практичні положення дисертаційного дослідження доповідалися і були схвалені на: Міжнародній науково-практичній конференції “Формування психологічної культури у дітей та молоді” (м.Севастополь, 2008р.); Другій Міжнародній науково-практичній конференції “Духовність у становленні та розвитку особистості” (м.Суми, 2009р.);

Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді” (м.Ніжин, 2007р.), Восьмій Всеукраїнській науково-практичній конференції „Актуальні проблеми практичної психології “ (м.Херсон, 2008р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців „Проблеми психологічної адаптації особистості в різних видах життєдіяльності“ (м.Одеса, 2009р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції „Психологічна служба ВНЗ: досвід та перспективи розвитку“ (м.Запоріжжя, 2009р.); Сьомій науково-практичній конференції “Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства” (м.Луганськ, 2010р.), на засіданнях кафедри теоретичної та консультативної психології та звітньо-наукових конференціях кафедр НПУ імені М.П. Драгоманова (м. Київ, 2007-2011 рр.).

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес філософського факультету Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника (довідка №01-19/271 від 07.07.10), Бурштинського вищого професійного училища торгівлі та ресторанного сервісу (довідка №491-д від 25.05 10), Івано-Франківського державного коледжу технологій та бізнесу (довідка №01-2/816 від 29.12 10).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлені у десяти опублікованих працях, у тому числі шість статей – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, чотири – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та розділів, висновків, списку використаних джерел (309 найменувань), з яких 10 іноземною мовою, 23 додатків на 28 сторінках. Основний зміст дисертації викладений на 186 сторінках, містить 12 таблиць, 10 рисунків. Повний обсяг роботи – 243 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дисертаційного дослідження; названо методи та експериментальну базу дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичну та практичну цінність роботи; наведено дані про апробацію та впровадження одержаних результатів, публікації та структуру дисертації.

У **першому розділі** - “*Науково-теоретичне вивчення проблеми амбівалентності латентного материнства*” – визначається сутність поняття амбівалентності латентного материнства, аналізуються науково-теоретичні підходи та концепції до вивчення даної проблеми у зарубіжній, радянській та вітчизняній психології; розкриваються психологічні особливості цієї соціальної установки у дівчат юнацького віку, розглядаються переживання особистісних утворень амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку.

Проблема амбівалентності материнства є найбільш вивченою в зарубіжній психології. Ці психологічні роботи слід поділити умовно на наступні напрямки. Перший – психоаналітичний – зосереджує увагу на концепціях розвитку (К.Абрахам, М.Айнсворт, Д.Віннікотт, М.Кляйн, Г.Кристал, М.Малер, З.Фрейд, А.Фрейд та ін.); розглядає амбівалентність стосунків матері і дитини (Дж.Боулбі,

Г.Клауд, Д.Пайнз, Т.Таунсенд, Г.Салліван, П.Тайсон, Г.Фіддор та ін.). Вчені Егопсихології досліджують амбівалентність материнства в умовах сім'ї в широкому соціокультурному контексті (Е.Еріксон, Е.Фромм) та як амбівалентний конфлікт материнства (Е.Грізл, В.Проктор, Р.Паркер, Е.Пінкола та ін.). Другий напрямок – неофрейдистський (А.Адлер, К.Хорні, К.Юнг та ін.) розглядає амбівалентність як чинник розвитку особистості, яка здатна до узгодження та забезпечення гармонійного розвитку матері, дітей та всієї родини.

Третій напрямок – гуманістичний (А.Маслоу, К.Роджерс, Ж.Ледлофф та ін.) – досліджує становлення особистості шляхом безумовного прийняття матір'ю позитивних і негативних проявів в особистості дитини. Російські вчені вивчають проблеми актуального і латентного материнства: психологічну готовність до материнства (Т.А.Гурьянова, В.В.Івакіна, Е.Ю.Шулакова та ін.); соціальні фактори вагітності неповнолітніх матерів (Ю.В.Неміровська, Н.Б.Кедрова та ін.); материнство у вимірі суверенності особистості жінки (Ю.Е.Скоромная); материнство як складову самосвідомості молодій жінки (М.Ю.Чібісова).

У вітчизняній психології проблема амбівалентності материнства розглядається в проблематиці батьківства (Г.М.Бевз, М.Буйвал, Н.В.Даниленко, Н.В.Дармостук, О.Ю.Ішук, А.С.Кочарян, В.П.Кравець, В.Н.Кузнецова, Ю.М.Мальована, О.О.Мурашко, С.Г.Шебанова та ін.). Окремі дослідження українських вчених присвячені певним аспектам амбівалентності материнства: як високий ступінь амбівалентності в стосунках матері і дитини в родині (Т.М.Зелінська), амбівалентність як взаємозалежність в батьківсько-дитячих стосунках (В.В.Хабайлюк). Кожен із цих напрямків акцентує увагу на вивченні певних компонентів амбівалентності латентного материнства, тому їх інтеграція виступає передумовою подальшого аналізу даної проблеми.

Вікова криза переходу до ранньої дорослості у 18-19 років характеризується низькою задоволеністю смыслом життя, невпевненістю в своїх силах, переживається тяжкий стан загальної невизначеності. Дівчина на порозі раннього дорослого віку хоче зрозуміти своє призначення, осмислити куди рухатися, як спланувати майбутнє (Г.А.Балл, І.Д.Бех, Т.М.Титаренко, А.А.Реан, Г.Шихи). Сучасне українське суспільство не надає молоді відчуття соціальної захищеності та стабільності, відсутнє активне ставлення до майбутнього, що викликає тривогу та відчуженість. Відтак зростають внутрішньо особистісні конфлікти, соціальна дезадаптація та небажання дівчини бути матір'ю. Аналіз літературних джерел (В.В.Бойко, А.Я.Варга, В.В.Івакіна, С.Ю.Мещерякова, Р.В.Овчарова, Ю.М.Скоромная та ін.) дозволив виділити в структурі амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку три компоненти: афективний, когнітивний та поведінковий.

У науковій психологічній літературі досліджують наступні показники амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку: прояви симпатії до себе та до майбутньої дитини (Е.Х.Агнаева, Т.М.Зенкова, В.В.Івакіна, В.Н.Кузнецова), прийняття чи неприйняття майбутньої дитини (М.Арутюнян, В.Бондаровська, В.І.Брутман, О.Р.Ворошніна, М.Ю.Колпакова), самостійність у прийнятті рішень (Т.П.Вівчарик, Н.В.Лавриненко, А.Е.Левенець).

Найбільш обґрунтованими, на нашу думку, критеріями амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку виступають у афективній сфері – довіра до себе, до дитини – недовіра до себе, до дитини (В.В.Бойко, Т.М.Зелінська,

Ф.Перлз, Т.П.Скрипкіна, А.Е.Хурчак), когнітивній – розуміння себе та майбутньої дитини – нерозуміння себе та майбутньої дитини (Т.М.Зелінська, В.В.Знаков, Б.В.Кайгородов, М.Селігман.), у поведінковій сфері – впевненість у собі та у майбутній дитині – невпевненість у собі та у майбутній дитині (В.В.Бойко, В.В.Івакіна, Ю.М.Мальована).

На основі аналізу наукових поглядів різних вчених (М.О.Срміхіна, Т.М.Зелінська, В.В.Івакіна, Ю.Е.Скоромная, Е.А.Тетерлева, М.Ю.Чібісова, С.Г.Шебанова) виділено наступні особистісні утворення, що взаємопов'язані з амбівалентністю латентного материнства у дівчат юнацького віку: надію, самооцінку амбівалентності, самоефективність, статеву роль.

Отже, аналіз літературних джерел дав можливість розглянути структуру, критерії та показники амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку, яка включає три компоненти і має взаємозв'язки з переживанням особистісних утворень даної соціальної установки: надією, самооцінкою амбівалентності, самоефективністю та статевою роллю. Вказані положення ми врахували при плануванні та проведенні експериментального дослідження.

У другому розділі – „Емпіричне дослідження психологічних особливостей переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку” обґрунтовано психодіагностичний інструментарій дослідження, представлено психологічні особливості прояву структурних компонентів амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку, її напрямів та переживання особистісних утворень даної соціальної установки, показано зв'язок амбівалентності латентного материнства з її особистісними утвореннями, подано характеристику критеріїв й показників, а також рівнів прояву амбівалентності латентного материнства та її особистісних утворень у дівчат юнацького віку.

На першому етапі з метою вивчення вікових особливостей амбівалентності латентного материнства залежно від прояву структурних компонентів (афективного, когнітивного, поведінкового) використовувалась, як основна, методика В.В.Бойка “Латентне материнство” модифікована Т.М.Зелінською. Додатковими методиками були опитувальники Т.М.Зелінської “Материнська амбівалентність” та “Жіноча амбівалентність”, а також методика В.С.Ковальова “Гендерний паритет”, за допомогою яких поглиблено вивчали окремі прояви амбівалентності латентного материнства.

Вивчення **афективного компоненту** амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку виявило наступні особливості:

- критерієм даного компонента є довіра до себе, до майбутньої дитини – недовіра до себе, до майбутньої дитини і виявляється на трьох рівнях: *низькому* (симпатія до себе, почуття задоволення від власної особистості, наявність довіри до себе як оптимістичне переживання майбутнього, а саме: прийняття себе в ролі матері та майбутньої дитини), *середньому* (почуття суперечливого прийняття власної особистості та майбутньої дитини, антипатія, що періодично чергується із прийняттям, симпатією, захисними механізмами), а також *високому* (негативні переживання, які спричинені недовірою до власної особистості та майбутньої дитини);

- вікові відмінності у прояві даного компонента наступні: *низький* рівень має незначну вікову тенденцію до зменшення на 4,32%, середній рівень статистично достовірно збільшується на 13,14% ($\varphi^*=2,00$, $p \leq 0,05$), високий рівень зменшується на 8,82%, що є позитивною динамікою, але статистично незначущою.

- оптимальним є *низький* рівень (29,09% 17-18 річних та 24,77% 18-19 річних) афективної сфери, якому властива збалансованість прояву довіри до себе – довіри до майбутньої дитини в єдину позитивну спрямованість, що забезпечує можливість пережити довіру до власного материнства. Протилежну тенденцію – *високий* рівень – виявлено відповідно у 39,10% та 30,28%, *середній* рівень – відповідно 31,81% і 44,95% респонденток.

Дослідження **когнітивного компонента** амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку виявило наступні особливості:

- критерієм даного компонента є розуміння себе та майбутньої дитини – нерозуміння себе та майбутньої дитини, і розкривається у дівчат юнацького віку на трьох рівнях: *низькому* (розуміння себе та майбутньої дитини, аналіз власних суперечливих думок, переживань, вчинків, стосовно майбутнього материнства), *середньому* (наявність неузгодженостей які чи стимулюють розуміння потреби у майбутньому материнстві, чи гальмують цей процес), *високому* (нерозуміння себе та оточуючих людей, байдуже чи вороже ставлення до майбутньої дитини, невміння турбуватися про себе);

- вікова динаміка рівнів прояву когнітивного компонента характеризується наступними змінами: *низький* рівень має негативну вікову тенденцію до зменшення на 3,43%, середній рівень статистично збільшується від 17-18 до 18-19 років на 12,23% ($\varphi^*=1,84$, $p \leq 0,05$), що пояснюється використанням дівчатами юнацького віку захисних механізмів, щоб досягти соціальної бажаності. Високий рівень амбівалентності латентного материнства зменшується у 18-19 річних на 8,80%, що є позитивною віковою динамікою, але вона статистично незначуща.

- оптимальним є *низький* рівень когнітивного компонента, який недостатньо виражений у дівчат юнацького віку (відповідно у 26,36% 17-18 річних дівчат та 22,93% у 18-19 річних), тоді як *високий* виявлений у 40,00% 17-18 річних студенток та 31,20% у 18-19 річних. *Середній* рівень – у 33,64% 17-18 річних та 45,87% 18-19 річних респонденток.

Характеристики **поведінкового компонента** амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку наступні:

- критерієм поведінкового компонента амбівалентності латентного материнства є впевненість у собі, у майбутній дитині – не впевненість у собі, у майбутній дитині і виявляється на трьох рівнях: *низькому* (впевненість дівчини при прийнятті життєвоважливих рішень, незалежність, самостійність, готовність відповідати за власне життя та життя майбутньої дитини), *середньому* (суперечності між бажанням бути впевненою при прийнятті рішення стати матір'ю, виховувати дитину та страхом перед власною неспроможністю, втратою незалежності), *високому* (неспроможність інтегрувати суперечливі взаємовиключні позитивні та негативні ставлення в реальному поведінковому впевненість приймати свої дії, рішення).

- виявлена незначна позитивна вікова тенденція низького рівня прояву поведінкового компонента (збільшення на 2,94%), середній рівень у дівчат

юнацького віку має статистично значущу динаміку до збільшення на 12,22%, ($\phi^*=1,86$ $p \leq 0,05$), високий рівень має тенденцію до зменшення на 15,16%, ($\phi^*=2,29$ $p \leq 0,05$).

- низький рівень виявлено у 20,00% 17-18 річних дівчат та 22,94% у 18-19 річних, середній властивий 32,73% 17-18 річних і 44,95% у 18-19 річних, високий відповідно 47,27% у 17-18 річних та 32,11% у 18-19 річних респонденток.

Дослідження взаємозв'язків між основною методикою В.В.Бойка "Латентне материнство" модифікованою Т.М.Зелінською та додатковими методиками Т.М.Зелінської "Материнська амбівалентність" (для афективного компоненту $r_s=0,900$ $p \leq 0,05$, когнітивного $r_s=0,901$ $p \leq 0,05$ та поведінкового компонентів $r_s=0,900$ $p \leq 0,05$), Т.М.Зелінської "Жіноча амбівалентність" (для афективного $r_s=0,886$ $p \leq 0,05$, когнітивного $r_s=0,886$ $p \leq 0,05$ та поведінкового компоненту $r_s=0,929$ $p \leq 0,05$), В.С.Ковальова "Гендерний паритет" ($r_s=0,943$, $p \leq 0,05$), за структурними компонентами прояву амбівалентності латентного материнства за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена виявило позитивний кореляційний зв'язок, що засвідчило конструкту валідність вивчення амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку.

На другому етапі констатувального експерименту досліджувались взаємозв'язки між амбівалентністю латентного материнства у дівчат юнацького віку і переживанням особистісних утворень: надією, самооцінкою амбівалентності, самоефективністю та статевою роллю. Кожне особистісне утворення було скорельовано з сумарними показниками відповідного структурного компонента амбівалентності латентного материнства: надія – з афективним ($r_s=0,986$, $p \leq 0,05$), оцінювання амбівалентності – когнітивним ($r_s=0,943$, $p \leq 0,05$), самоефективність – з поведінковим компонентом ($r_s=0,872$, $p \leq 0,05$).

Надія досліджувалася нами як емпіричний корелят **афективного компонента** амбівалентності латентного материнства у юнацькому віці за допомогою опитувальника "Вимірювання надії" К.Муздибаєва на трьох рівнях: *високому* (40,00% 17-18 річних та 28,44% 18-19-річних дівчат), якому характерно оптимістичні погляди на життя, відчуття щастя, задоволеність своєю особистістю, самоповага; *середньому* (31,82% 17-18 річних дівчат та 44,04% у 18-19 річних) властивий песимізм, який ціною захисних механізмів, самоманіпуляцій, буде зовні демонструватися як оптимізм, емоційна нестійкість, фіксованість на негативних переживаннях; *низькому* (відповідно 28,18% та 27,52%) притаманне нехтування інтересами інших, закритість стосовно проектування свого майбутнього, відсутність віри у себе та оточуючих. Виявлені наступні вікові тенденції (загальна вибірка), а саме: перше місце займає середній рівень (37,90%), друге – високий рівень (34,25%), третє – низький рівень (27,85%). Оптимальним для успішного особистісного зростання є високий рівень прояву надії.

Дослідження **самооцінки амбівалентності** як емпіричного кореляту **когнітивного компоненту** амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку (опитувальник Т.М.Зелінської "Самооцінка амбівалентності") – виявив три рівні її прояву: *низький* (25,46% 17-18-річним та 26,61% 18-19-річним) *характеризується* проявом довіри до себе, незалежністю у прийнятті рішень, узгодженою самооцінкою; *середній* (34,54% 17-18 річних дівчат та 45,87% 18-19 -

річних) має маніпулятивну атрибуцію, неузгоджену самооцінку, використання захисних механізмів, котрі спрямовані на соціальну бажаність; *високий* (40,00% 17-18 річних студенткам та 27,52% 18-19 річних) свідчить про наявність складних протиріч стосовно майбутнього материнства, нездатність самостійно приймати важливі рішення. Результати загальної вікової вибірки студенток юнацького віку за цією методикою наступні: перше місце – середній рівень (40,18%), друге – високий (33,79%), третє – низький (26,03%).

Емпіричним корелятом поведінкового компоненту амбівалентності латентного материнства є **загальна самоефективність** - розкривається у дівчат юнацького віку за допомогою методики „Шкала загальної самоефективності“ Р.Шварцера, М.Срусалема, В.Ромека на трьох рівнях: *високому* (відповідно 36,37% та 35,77% респонденток) характерно відчуття впевненості у собі, уміння ставити перед собою складні, але реалістичні завдання і вміти самостійно приймати важливі рішення; *середньому* (відповідно 32,73% у 17-18 річних та 44,96% у 18-19 річних дівчат) властиве очікування успіху, але одночасно присутня невпевненість у своїх силах, бажання нереальних цілей і, як наслідок, невдача при їх досягненні, що провокує тривожність, депресію і бачення материнства як складної проблеми у своєму житті; *низькому* (у вибірці 17-18 річних займає 30,90% і у 18-19 річних 19,27%) характерна тривожність, нездатність досягти успіху, уникнення важливих соціальних контактів. Оптимальним є високий рівень, але він кількісно не переважає над низьким та середнім рівнями (74,88%), які зумовлюють зниження прагнення до саморозвитку та успішного виконання ролі матері у майбутньому.

Для вивчення прояву типів статевих ролей у студенток юнацького віку нами була використана методика С.Бем “Маскулінність-фемінність”, що містить три рівні: *високий* (андрогінність) – (23,64% 17-18 річних дівчат та 19,27% 18-19 річних) сприяє володінню всіма необхідними для успішного розвитку своєї особистості фемінними та маскулінними рисами, досягненням як у соціальній сфері, так і в особистісній, сприйманню материнства як життєвого успіху; *середній* рівень (виражена маскулінність чи фемінність) - 16,36% у вибірці 17-18 річних – відповідає маскулінності, 20,00% – фемінності; у вибірці 18-19 річних – 22,02% маскулінність, 31,19% – фемінність; *низький* рівень (висока маскулінність/висока фемінність) - (у 17-18 річних –19,10% висока маскулінність, 20,90% – висока фемінність; у 18-19 річних – 10,09% відповідає високій маскулінності, 17,43% – високій фемінності) має властиві фемінні або маскулінні риси, що негативно впливає на розвиток особистості дівчини та її майбутнє материнство. Виражені фемінні риси передбачають повну віддачу материнству, відсутність соціальної активності, страх перед негативною критикою відсутності жіночності. Висока маскулінність передбачає твердість, амбіційність, прагнення домінування. Позитивне зменшення високої маскулінності у вибірці 18-19 річних студенток на 9,01% є статистично достовірним ($\varphi^*=1,92$, $p \leq 0,05$). Це пояснюється зовнішнім впливом та усвідомленням дівчатами юнацького віку негативного впливу на їх особистість суто маскулінних рис і прагненням розвинути фемінність.

Узагальнення отриманих результатів на *третьому етапі* констатувального експерименту дозволило визначити критерії та показники діагностування амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку: 1) довіра до себе

до майбутньої дитини – недовіра до себе, до майбутньої дитини (прийняття – неприйняття) в афективній сфері; 2) розуміння себе та майбутньої дитини – нерозуміння себе та майбутньої дитини (турбота про себе, про майбутню дитину – нездатність турбуватися про себе, про майбутню дитину) в когнітивній сфері; 3) впевненість в собі, у майбутній дитині – невпевненість у собі у майбутній дитині (самостійність у прийнятті рішень) в поведінковій сфері та взаємопов'язані з ними переживання надії, самооцінки амбівалентності, самоефективності та статевої ролі. На їх основі виявлено три рівні амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку: низький, середній, високий. Характеристика рівнів наведена у табл.1.

Результати нашого експериментального дослідження свідчать, що в обох вибірках – 17-18 років та 18-19 років – домінує *середній* рівень переживання амбівалентності латентного материнства (32,73% та 44,96%). *Високий* рівень характерний для 17-18 річних 41,82%, у вибірці 18-19 річних відповідно 31,19% дівчат юнацького віку. Найменш кількісно репрезентований – 25,45% (17-18 років) та 23,85% (18-19 років) – *низький* рівень, який є оптимальним для підготовки до майбутнього материнства та особистісного зростання. Отримані результати підтверджують необхідність диференційованої психокорекційної роботи, спрямованої на зниження інтенсивності амбівалентності цієї соціальної установки, активізації механізмів інтеграції амбівалентності у дівчат юнацького віку.

У **третьому розділі** „*Психокорекційна програма роботи зі зниження амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку*” представлено теоретичні засади формуального експерименту, визначено його мету, завдання, принципи, етапи, засоби та форми проведення, представлено апробовану нами програму психокорекції, проаналізовано результати її впровадження, визначені практичні рекомендації для викладачів, практичних психологів з психологічної корекції амбівалентності латентного материнства. Показана динаміка цього психічного явища в умовах цілеспрямованого психологічного впливу.

Теоретичним підґрунтям побудови формуального експерименту була концепція позитивної дезінтеграції К.Дамбровського, Т.С.Яценко, зокрема її положення про можливість активізації механізмів дезінтеграції, часткової інтеграції та глобальної вторинної інтеграції суперечностей соціальних установок особистості активними соціально-психологічними методами навчання.

При розробці конкретної психокорекційної програми щодо зниження рівня переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку ми опирались на результати дослідження Т.Н.Лук'яненко яка довела, що амбівалентність особистості знижується під впливом активізації механізмів дезінтеграції-інтеграції.

Мета формуального експерименту полягала у зниженні інтенсивності амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку через активізацію механізмів дезінтеграції-інтеграції переживань надії, самоефективності, самооцінки амбівалентності, статевої ролі засобами психокорекції.

Таблиця 1

Характеристика рівнів прояву переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку

Критерії та показники	Р І В Н І		
	Низький	Середній	Високий
Довіра до себе, до майбутньої дитини – недовіра до себе, до майбутньої дитини: прийняття-неприйняття. Переживання надії.	Прийняття своєї особистості та особистості майбутньої дитини як цінності, переживання симпатії до себе і до майбутньої дитини, бажання бути матір'ю; віра в позитивне виконання ролі матері, самоповага.	Прийняття себе, симпатія до себе і до майбутньої дитини чергуються з неприйняттям, незадоволеністю собою, недовірою до своїх можливостей, та ситуативним бажанням мати дитину; негативні переживання заважають вірити в позитивне вирішення проблеми.	Переживання неприйняття, незадоволення власною особистістю, недовіра до себе, до майбутньої дитини, антипатія, неприйняття ролі матері; байдужість до власного "Я".
Розуміння себе та майбутньої дитини – незрозуміння себе та майбутньої дитини: турбота про себе, про майбутню дитину – нездатність турбуватися про себе, про майбутню дитину. Переживання самооцінки амбівалентності.	Розуміння себе та проєкування розуміння особистості майбутньої дитини, прагнення турбуватися про себе і майбутню дитину; переживання успішного досвіду вирішення проблемних ситуацій.	Чергування розуміння себе та думок про майбутню дитину із байдужістю, фіксацією на негативних переживаннях стосовно своїх можливостей, що нейтралізуються лише зі значними вольовими зусиллями; переживання ситуацій невдач та поразок.	Стійке незрозуміння потреби турбуватися про себе та про майбутню дитину, відсутність бажання розуміти майбутнє материнство та особистісне зростання; переживання нездатності вирішувати проблемні ситуації.
Впевненість у собі, у майбутній дитині – невпевненість у собі у майбутній дитині: самостійність у прийнятті рішень. Переживання самоефективності	Самостійність у прийнятті рішень стосовно себе та особистості майбутньої дитини, незалежність у прийнятті рішень, спрямованих на власну відповідальність, очікування успіху та особистісне зростання у майбутньому материнстві.	Невпевненість у собі та бажанні бути матір'ю, залежність від зовнішньої допомоги, імпульсивність у прийнятті рішення бути матір'ю; переживання очікування успіху і одночасної невпевненості у своїх силах.	Невпевненість у собі та у майбутній дитині, очікування невдач та негативної критики своїх зусиль веде до деструктивної поведінки. Уникнення прийняття самостійних рішень; переживання нездатності досягти успіху.

Психокорекційна програма була реалізована в жовтні 2008 – квітні 2009 року і включала 27 занять, які проводилися один раз на тиждень впродовж 90 хвилин. Експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи становили дві групи студентів другого курсу Івано-Франківського фінансово-комерційного кооперативного коледжу ім. С.Граната (по 30 осіб). Під час психокорекційної роботи ЕГ була розділена на дві підгрупи (по 15 досліджуваних).

Підготовчий етап (2 заняття в жовтні 2008 р.) був спрямований на з'ясування сутності й вікових особливостей амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку та специфіки психокорекції під час лекційних занять з елементами бесіди. В процесі основного етапу психокорекції (листопад 2008-квітень 2009 року), який включав 24 заняття психологічного гуртка та індивідуальні консультації, вирішувалися наступні завдання:

- ознайомити студенток юнацького віку із основними принципами і прийомами психокорекційної роботи, сформувати мотивацію на усвідомлення важливості їх участі у експерименті, усвідомити сутність амбівалентності латентного материнства;

- активізувати механізми позитивної дезінтеграції, тобто послабити цілісність і розділити суперечності, формувати навички усвідомлення, самоаналізу та зменшення інтенсивності власних протиріч для їх наступної часткової інтеграції, підсилювати процеси формування збалансованого прояву переживання надії, самооцінки амбівалентності, самоефективності, статевої ролі;

- закріпити у студенток юнацького віку навички зниження інтенсивності амбівалентності латентного материнства на основі узагальнення набутих знань та вмій, організувати дівчат юнацького віку на здійснення самоаналізу особистісного розвитку в процесі занять, проаналізувати динаміку підсилення переживання особистісних утворень прояву амбівалентності латентного материнства у ході формувального експерименту.

Групова форма проведеної психокорекційної роботи подається через характеристику архітекtonіки групових занять (вступна, робоча, підсумкова фази), психокорекційних вправ із зазначенням мети, інструкції, необхідного часу виконання, психологічного коментаря з обговоренням використаних методів, прийомів та технік: бесіди, дискусії, рольової гри, роботи у підгрупах, активного слухання, когнітивного реструктурування, продовження розповіді, моделювання поведінки, висловлювання по колу, виконання психодіагностичних методик, домашнього завдання.

Підсумкова частина психокорекційних занять (квітень 2009) була присвячена аналізу переживань особистісних утворень, усвідомленню прояву амбівалентності латентного материнства як єдності трьох її компонентів та ефективності проведеної роботи (1 заняття). Для виявлення кількісних та якісних змін було проведено контрольний експеримент (табл.2).

Як відображають дані таблиці, в експериментальній групі співвідношення рівнів амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку до та після формувального експерименту виявилось таким: кількість досліджуваних з високим рівнем прояву зменшилась на 33,33% (у 2,9 рази), з середнім – зменшилась на 13,33%, кількість дівчат з низьким рівнем збільшилась на 20,00% (у 2 рази).

Динаміка прояву амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку експериментальної та контрольної груп

N=60

Рівні амбівалентності латентного материнства	До експерименту				Після експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Високий	14	46,66	15	50,00	13	43,33	5	16,67
Середній	8	26,67	9	30,00	8	26,67	13	43,33
Низький	8	26,67	6	20,00	9	30,00	12	40,00

У контрольній групі не виявлено статистично вірогідних змін у рівнях прояву амбівалентності латентного материнства від констатувального до контрольного дослідження. В свою чергу, вивчення динаміки структурних компонентів в експериментальній групі вказує на достовірні позитивні зміни у кожному з них. Вираженість високого рівня прояву афективного компонента зменшилась на 33,33% ($\varphi^*=2,83$, $p \leq 0,05$), середнього зросла на 13,33%, низького зросла на 20,00% ($\varphi^*=1,71$, $p \leq 0,05$). Аналіз динаміки прояву когнітивного компонента виявив достовірність позитивних змін у прояві високого (зменшення на 36,66% ($\varphi^*=2,83$, $p \leq 0,01$)), середнього (збільшення на 23,33% ($\varphi^*=1,84$, $p \leq 0,05$)), низького (збільшення на 13,33%) рівнів. Порівняльний аналіз вираженості поведінкового компонента показав зменшення високого рівня на 30,00% ($\varphi^*=2,50$, $p \leq 0,01$), незначне збільшення прояву середнього рівня (на 6,67%), та зростання низького на 23,33% ($\varphi^*=1,97$, $p \leq 0,05$).

Динаміка переживання особистісних утворень в експериментальній групі після проведення формувального експерименту вказує на такі позитивні зміни: статистично значучо зріс високий рівень прояву надії (на 26,67%, $\varphi^*=2,10$, $p \leq 0,05$), збільшився низький рівень прояву самооцінки амбівалентності (на 23,33%, $\varphi^*=1,97$, $p \leq 0,05$), збільшився високий рівень прояву самоефективності (на 23,34%, $\varphi^*=1,83$, $p \leq 0,05$), високий рівень прояву типів статевих ролей (андрогінність) зріс на 33,33%, $\varphi^*=2,83$, $p \leq 0,01$.

Таким чином, розроблена та апробована нами програма роботи зі зниження проявів переживання амбівалентності латентного материнства допомогла усвідомити досліджуваним експериментальної групи свої індивідуальні особливості, розвинути оптимістичні погляди на своє майбутнє, почуття довіри до себе та до майбутньої дитини, стимулювала процес усвідомлення дівчатами юнацького віку своїх індивідуальних особливостей, адекватного інтегрування позитивних та негативних якостей, що призвело до зростання впевненості у своїх здібностях, бажання мати дитину, бути самостійною у прийнятті важливих рішень.

Отримані результати проведеного теоретичного і експериментального дослідження підтвердили висунуту гіпотезу і дозволили зробити загальні висновки та намітити перспективи подальшої розробки проблеми.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено вирішення проблеми амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку: розкрито сутність цієї соціальної установки, психологічні особливості її складових, переживання особистісних утворень, критерії діагностування, рівні прояву, механізми зниження її інтенсивності, а також обґрунтовано та апробовано програму шляхів та засобів психологічного впливу на зниження високого і середнього рівнів та підсилення низького рівня цього психічного явища.

1. Амбівалентність особистості – властивість, яка виявляється у співіснуванні рівних за силою протилежних бажань, почуттів, думок та дій до зовнішнього чи власного внутрішнього світу. Амбівалентність, яка притаманна кожному індивіду, розвивається у двох напрямках: гармонійному, слугуючи підґрунтям психічного здоров'я, та негармонійному, коли неузгодженість протилежностей внутрішнього світу спричиняє негативні особистісні зміни. Усвідомлення амбівалентних проявів сприяє збалансованості протиріч в різних сферах життя та є передумовою саморозуміння, впевненості у собі, оптимізму та особистісного зростання.

2. Необхідною умовою повноцінного розвитку та подальшого особистісного зростання дівчини юнацького віку є усвідомлене майбутнє материнство. Одним з напрямків вирішення даної проблеми є дослідження амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку, котре проявляється як суперечлива оцінка стосовно переживання бажання і не бажання мати дитину, сім'ю та особистісно зростати. Вивчення особливостей амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку є важливим з огляду специфіки даного вікового періоду як кризового етапу переходу до ранньої дорослості. У цей віковий період дівчина стоїть перед необхідністю інтеграції взаємовиключних особистісних утворень у стійкі соціальні установки щодо навколишнього світу та самої себе. Вона намагається зрозуміти своє призначення і зробити оптимальний для себе вибір щодо професійної підготовки, вибору друзів, супутника життя, материнства. Юнацький вік є сенситивним для розвитку переживання особистісних утворень амбівалентності латентного материнства, як конструктивної соціальної установки позитивного спрямування з гармонійним прагненням до відповідальності, психічного здоров'я, особистісного зростання.

3. Структура амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку включає афективний, когнітивний та поведінковий компоненти. Критеріями прояву афективного компоненту є довіра до себе, до майбутньої дитини – недовіра до себе, до майбутньої дитини; когнітивного: розуміння себе та майбутньої дитини – нерозуміння себе та майбутньої дитини; поведінкового: впевненість у собі, у майбутній дитині – невпевненість у собі, у майбутній дитині. Психологічні особливості амбівалентності латентного материнства пов'язані з віковими проявами структурних компонентів та з переживанням таких особистісних утворень як: надія, самооцінка амбівалентності, самоефективність, статеві ролі. Амбівалентність латентного материнства у дівчат юнацького віку проявляється на трьох рівнях: високому, середньому, низькому. *Високий рівень* характеризується негативними переживаннями, які спричинені недовірою до власної особистості та майбутньої

дитини, відсутністю самоприйняття (антипатія до власного "Я"). Це призводить до депресій, різних адикцій (алкоголь, паління, наркотики та ін.). Відсутність оптимістичних поглядів на майбутнє заважає становленню позитивного переживання латентного материнства, що веде до багатьох проблем і труднощів у виконанні даної соціальної ролі в майбутньому. Неглибоке самоусвідомлення себе в ролі матері, відсутність здатності розуміти себе не сприяє особистісному зростанню цих дівчат юнацького віку. Амбівалентність латентного материнства у дівчат цього рівня характеризується неспроможністю інтегрувати суперечливі взаємовиключні позитивні та негативні ставлення щодо материнства. *Середньому рівню* характерна напруга в переживанні позитивних і негативних емоцій довіри до виконання ролі матері, до майбутньої дитини, що обумовлює маніпулятивну атрибуцію цієї соціальної установки. Суперечність прояву довіри до себе зумовлює розвиток нестійкої установки переживання латентного материнства, яка знаходиться під впливом зовнішніх чинників (сім'ї, друзів, культурного середовища тощо). Дівчатам характерні суперечності між бажанням бути впевненою при прийнятті рішення стати матір'ю та страхом перед власною неспроможністю, втратою незалежності. Напруга, невизначеність призводять до ситуативної дезадаптації, депресії, яка частково долається значними вольовими зусиллями, але залишається бажанням затягувати прийняття рішення стати в майбутньому матір'ю, дружиною, народити і виховувати дитину. *Низький рівень* амбівалентності латентного материнства характеризується розумінням себе та майбутньої дитини, що сприяє осмисленню інформації про саму себе, аналізу власних суперечливих думок, переживань, вчинків, інтерпретації можливих причин та наслідків. Дівчата із низьким збалансованим рівнем амбівалентності латентного материнства не схильні до депресії, врівноважені, виявляють прихильність в розмові про майбутню дитину. Респондентки цього рівня наполегливі у досягненні життєзначущої мети, вміють регулювати власну поведінку й надавати самопідтримку, відповідають за власне життя та життя майбутньої дитини.

4. Індивідуальні особливості структурних компонентів амбівалентності латентного материнства пов'язані з віком дівчат. Зміни прояву цієї соціальної установки від 17-18 до 18-19 років мають тенденцію до збільшення високого рівня у афективній, когнітивній, поведінковій сферах. Ця негативна вікова тенденція є статистично достовірною. Оптимальним для амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку є низький рівень, зі збалансованими суперечностями, який проте виражений недостатньо. Незбалансовані рівні (середній, високий) домінують над низьким рівнем амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку. Їм характерне невміння інтегрувати суперечності щодо майбутнього материнства і тому формується переживання антипатії до себе та майбутньої дитини, залежність від інших, песимістичні погляди на майбутнє материнство. Виявлені тенденції пояснюються особливостями позиції дівчат юнацького віку, які стоять перед складним життєвим вибором: кар'єра – заміжжя – діти, засвоюють нові соціальні ролі, обирають майбутню професію, що супроводжується віковою кризою переходу до ранньої дорослості і проявляється у невпевненості в собі, відсутності розуміння себе, суперечливих ставленнях до себе.

5. У дівчат юнацького віку домінує незбалансований (середній та високий) рівень прояву амбівалентності латентного материнства, психологічними особливостями якого є наявність протиріч у афективній, когнітивній та поведінковій сферах цієї соціальної установки. Відсутність значущої динаміки у прояві структурних компонентів та переживанні особистісних утворень амбівалентності латентного материнства у дівчат 17-18 та 18-19 років обумовлює необхідність психокорекційної роботи з ними. Ефективним шляхом оптимізації цього процесу є активізація засобами психологічного впливу таких механізмів психокорекції амбівалентності латентного материнства: позитивна дезінтеграція – часткова інтеграція – глобальна вторинна інтеграція. Поєднання різних форм роботи (позанавчальні заняття, бесіди, індивідуальні консультації) сприяло ефективності психокорекційного процесу.

6. Програма роботи з психологічної корекції амбівалентності латентного материнства базується на підсиленні переживання надії, самооцінки амбівалентності, самоефективності, статевої ролі. Позитивна динаміка проявляється у переживанні особистісних утворень, які корелюють із структурними компонентами амбівалентності латентного материнства: надія, що впливає на зростання довіри до себе та до майбутньої дитини, прояви симпатії до власної особистості; самооцінка амбівалентності, що сприяє адекватному розумінню та інтеграції власних позитивних та негативних переживань стосовно майбутнього материнства шляхом позитивної атрибуції; самоефективності, що виявляється у впевненості в своїх здібностях бути хорошою матір'ю, очікуванні успіхів у виконанні ролі матері.

Розроблені практичні рекомендації викладачам та практичним психологам щодо вдосконалення своїх знань про амбівалентність латентного материнства у дівчат юнацького віку, доцільність створення служби психологічної підтримки для оперативного реагування на кризові прояви дівчат, шляхів підсилення збалансованих проявів цієї соціальної установки.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Перспективи її вивчення пов'язані з концептуальним аналізом амбівалентності латентного материнства у життєзначущих сферах; вивченням особливостей становлення цієї соціальної установки залежно від віку дівчат; створенням психодіагностичних методик дослідження даного психічного утворення, що й буде предметом нашого подальшого наукового пошуку.

Основний зміст дисертації представлений у наступних публікаціях:

1. Шастко І.М. Науково-теоретичні підходи та концепції до вивчення проблеми переживання амбівалентності латентного материнства / І.М. Шастко // Актуальні проблеми психології. Т.10.Ч.8./ За ред. С.Д.Максименка. – К.: Главник, 2008. – С. 650-660.

2. Шастко І.М. Психологічні характеристики особистісних корелятів амбівалентності латентного материнства в юнацькому віці / І.М. Шастко // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: 36. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – № 25 (49). – С. 107-114.

3. Шастко І.М. Взаємозв'язки амбівалентності латентного материнства з особистісними характеристиками у дівчат юнацького віку / І.М. Шастко // Вісник ХНПУ ім.Г.С.Сковороди. Психологія. – Харків: ХНПУ, 2010. – Вип. 34. – С.221-233.

4. Шастко І.М. Теоретичні засади програми зі зниження амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку / І.М. Шастко // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України [ред. С.Д.Максименко].Т.11, Ч.5. – К., 2009. – С. 421-428с.

5. Шастко І.М. Динаміка переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку в умовах цілеспрямованого психологічного впливу / І.М. Шастко // Теоретичні і прикладні проблеми психології. Зб. наук. праць. №1(24). – Луганськ.– 2010.– С.222-228с.

6. Шастко І.М. Підходи до визначення амбівалентності материнства / І.М. Шастко // Актуальні проблеми практичної психології. Зб. наук. праць. Ч.1. – Херсон, ПП Вишемирський В.С., 2008р. – С.425-426.

7. Шастко І.М. Дослідження психологічних особливостей переживання амбівалентності латентного материнства в юнацькому віці / І.М. Шастко // Наука і освіта – Одеса, 2009. – № 10. – С. 105-108.

8. Шастко І.М. Латентне материнство у вимірі здорового способу життя студенток юнацького віку / І.М. Шастко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді” (14-16 листопада 2007 р.). – Ніжин, 2007 р. – С.252-254.

9. Шастко І.М. Діагностика амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку / І.М. Шастко // Проблеми психологічної адаптації особистості в різних видах життєдіяльності: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (13 квітня 2009 року, м.Одеса). – Одеса: СМІЛ, 2009. – С.187-191.

10. Шастко І.М. Експериментальне вивчення материнської амбівалентності / І.М. Шастко // Психологічна служба ВНЗ: досвід та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 19-20 травня 2009 року. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009.– С.80-82.

АНОТАЦІЇ

Шастко І.М. Психологічні особливості переживання амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку – Рукопис

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2011.

Дисертація присвячена дослідженню психологічних особливостей амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку. У роботі представлений аналіз науково-теоретичних підходів та концепцій до вивчення проблеми амбівалентності латентного материнства у зарубіжній, радянській та вітчизняній психології, розкриті вікові особливості її прояву. Визначено структуру (афективний, когнітивний, поведінковий компоненти) амбівалентності латентного материнства, критерії і показники діагностування (довіра до себе, до майбутньої

дитини – недовіра до себе, до майбутньої дитини (прийняття-неприйняття); когнітивний компонент: розуміння себе та майбутньої дитини – нерозуміння себе та майбутньої дитини (турбота про себе, про майбутню дитину – нездатність турбуватися про себе, про майбутню дитину), поведінковий компонент: впевненість у собі, у майбутній дитині – не впевненість у собі, у майбутній дитині (самостійність у прийнятті рішень)), особистісні утворення (надія, самооцінка амбівалентності, самоефективність, статева роль), описана їх структура та рівні прояву.

Обґрунтовано, розроблено та апробовано психокорекційну програму роботи зі зниження рівня прояву амбівалентності латентного материнства у дівчат юнацького віку шляхом активізації механізмів дезінтеграції-інтеграції. Доводиться ефективність включення даної програми в навчально-виховний процес з метою забезпечення психологічної допомоги дівчатам юнацького віку у процесі їх особистісного розвитку.

Ключові слова: переживання, амбівалентність латентного материнства, особистісне утворення, юнацький вік, надія, самооцінка амбівалентності, самоефективність, статева роль, розуміння себе, довіра до себе, впевненість.

Шастко И.М. Психологические особенности переживания амбивалентности латентного материнства у девушек юношеского возраста. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2011.

Диссертация посвящена исследованию психологических особенностей амбивалентности латентного материнства у девушек юношеского возраста. В работе представлен анализ научно-теоретических подходов и концепций к изучению проблемы амбивалентности латентного материнства в зарубежной, советской и отечественной психологии, раскрыты возрастные особенности ее проявления. Амбивалентность латентного материнства рассматривается как социальная установка сбалансированных или несбалансированных эмоций, мыслей, поведения, которые в определенной степени детерминируют девушку к реальному материнству и личностному росту. Именно в юношеском возрасте происходит становление латентного материнства, поэтому разработка проблемы ее амбивалентности приобретает особую научную и практическую актуальность.

Определена структура (аффективный, когнитивный и поведенческий компоненты амбивалентности латентного материнства), критерии и показатели диагностирования (доверие к себе, к будущему ребенку - недоверие к себе, к будущему ребенку (принятие-непринятие); когнитивный компонент: понимание себя и будущего ребенка – непонимание себя и будущего ребенка (забота о себе, о будущем ребенке – неспособность заботиться о себе, о будущем ребенке), поведенческий компонент: уверенность в себе, в будущем ребенке - неуверенность в себе, в будущем ребенка (самостоятельность в принятии решений)), личностные образования (надежда, самооценка амбивалентности, самоэффективность, половая роль), описана их структура и уровни проявления.

В работе раскрываются результаты экспериментального исследования психологических особенностей амбивалентности латентного материнства, проанализированы возрастные отличия по каждому структурному компоненту. Установлено, что индивидуальные особенности структурных компонентов амбивалентности латентного материнства связаны с возрастом девушек. Изменения проявления этой социальной установки от 17-18 до 18-19 лет имеют тенденцию к увеличению высокого уровня в аффективной, когнитивной, поведенческой сферах. Эта негативная возрастная тенденция является статистически достоверной. Незбалансированные уровни (средний, высокий) доминируют над низким уровнем амбивалентности латентного материнства у девушек юношеского возраста. Выявлены тенденции объясняются особенностями позиции девушек юношеского возраста, которые стоят перед сложным жизненным выбором: карьера-замужество, дети, усваивают новые социальные роли, выбирают будущую профессию, что сопровождается возрастным кризисом перехода к ранней взрослости и проявляется в неуверенности в себе, отсутствии способности беспокоиться о себе, противоречивом отношении к себе.

Обосновано, разработано и апробировано психокоррекционную программу работы по снижению уровня проявления амбивалентности латентного материнства у девушек юношеского возраста путем активизации механизмов дезинтеграции-интеграции. Программа работы по психологической коррекции амбивалентности латентного материнства базируется на усилении надежды, самооценки амбивалентности, самоэффективности, половой роли. Позитивные качественные изменения в уровнях проявления переживания личностных образований амбивалентности латентного материнства у девушек юношеского возраста взаимосвязаны с положительными статистически значимыми изменениями этой социальной установки.

Ключевые слова: переживание, амбивалентность латентного материнства, личностное образование, юношеский возраст, надежда, самооценка амбивалентности, самоэффективность, половая роль, понимание себя, доверие к себе, уверенность.

Shastko I.M. Psychological characteristics of experiencing latent motherhood ambivalence in adolescent girls. – Manuscript.

The dissertation is represented to obtain the scientific degree of candidate of psychological sciences; speciality 19.00.07 – pedagogical and age psychology. The National Pedagogical University of Dragomanov, Kyiv, 2011.

The thesis is devoted to research of psychological features latent motherhood ambivalence in adolescent girls. The paper presents the analysis of scientific and theoretical approaches and concepts to the study of latent motherhood ambivalence in foreign, domestic and Soviet psychology, it is revealed age-related peculiarities of its manifestation. It is defined the structure (affective, cognitive, behavioral components) of latent motherhood ambivalence, criteria and indicators of diagnostics (trust to ourselves, to the future child - distrust to ourselves, to the future child (acceptance-rejection), cognitive component: understanding of ourselves and the future child-

misunderstanding of ourselves and the future child (taking care of yourself, of your future child - inability to take care of yourself and your future child), behavioral component: self-confidence and confidence in the future child – uncertainty about yourself and your future child (dependence in decision-making)), personal formations (hope, self-esteem of ambivalence, self-efficiency, gender role), their structure and levels of expression are described.

It is proved, developed and tested psychocorrectional program of work to reduce the manifestation level of latent motherhood ambivalence of adolescent girls by means of activation the mechanisms of disintegration-integration.

Keywords: emotions, latent motherhood ambivalence, personal formation, adolescent age, hope, self-esteem of ambivalence, self-efficiency, gender role, trust to yourself, confidence.

Підписано до друку 16. 01. 2012 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 026

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.

(044) 239-30-26